

ւիթ Անհողին փեսայացաւ Կախեթի Կիւրիկէ Գ. Ի հետ՝ առնելով անոր Զորակրցել դուստրը: Սոյն այս Կախեթի թագաւորս չունենալով ուրիշ զաւակ իր կենդանութեան որդեգրած էր իւր դստեր եւ Դաւիթ Անհողինին որդին՝ զԳագիկ որ պապին մեռնելէն վերջ անոր յաջորդեց: Գագիկով Կիւրիկեան Բագրատունի ցեղը նոր ճիւղաւորում մը կ'ունենայ եւ անկախ թագաւորական իշխանութիւն մը կը ժառանգէ, եւ քանի մը սերունդ յաջորդաբար կ'իշխէ Կախեթի վրայ: Մեր պատմութեան կարգը չընդհատելու համար այս նոր ճիւղաւորութեան մէն մի իշխանին վրայ առանձին գլխով մը պիտի խօսինք վերջէն:

(Հարստութիւն)

Հ. ՂԵՐՄԻ ՄՈՂԱՐԱՅԵԱՆ

ՉԱՀԱՐՄԱՀԱՅԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՆԱՀԱՅԻՍՈՒԹԻՒՆԸ

(Հարստութիւն)

9. Քաղի երգեր:

Քաղի երգերից մեր ձեռքը հասել է միայն մի փոքրիկ կտոր, որը կարելի է ասել գեղջկական յաջող նուագներից մէկն է: Ամառ է. դաշտեցի հնձորն արտն է իջել եւ աշխոյժ եռանդով, մանգաղի զնգոցի հետ, հասուն խուրձերը գլորում է գետին, իսկ ժրաջան նանը առաւօտ վաղ թոնիր է վառել, լաւաշ թխել, կարագ շինել, սեղան պատրաստել եւ յոգնած բալին տուն է կանչում.

Քամուն գալիս հօվ ու հալին,
Նանը զուրբան էրնած կալին.
Ձէռիդ մանգաղ՝ կապուտ բիտի,
Ղօվդէն ձեռք եկ հանգստի:

Ափսոս սակայն, որ այս բովանդակութեամբ հիւսուած ուրիշ երգեր չկան: Նոյնպէս Չահարմահայրներին անծանօթ են վարուցանքի ժամանակ մաճկալների երգած հօրօվները, որոնցով այնքան հարուստ են Վանայ, Ակնայ, Արճէշի, Խնուսի, Բորջալուի եւ այլ գաւառները: Այդ հանգամանքը, ի հարկէ, պիտի վերագրել գիւղացիների տնտեսական ծանր եւ անմխիթար դրութեան: Հին, աւատական կար-

գերի տակ հեծող ու հարստահարող ժողովուրդը՝ սիրտ չունի երգելու...

10. Մանկական խաղեր ու երգեր:

Հայ ժողովրդական գրականութիւնը մանկական խաղերի ու երգերի տեսակէտից այնքան էլ հարուստ չէ. այդ հանգամանքը պիտի բացատրել նրանով, որ գաւառներում եւ գիւղերում գոյութիւն ունեցող ժողովրդական մանկական խաղերից ու երգերից շատերը՝ մինչեւ այսօր էլ դեռ չեն հաւաքուած, որով մեր գրականութիւնն այդ ուղղութեամբ խիստ տխուր մի պատկեր է ներկայացնում, եթէ միայն ի նկատի չառնենք այն հատ ու կտորները, որոնք լոյս տեսան մի քանի ազգագրական հանդէսների մէջ:

Մանկական մի քանի խաղեր եւ երգեր գոյութիւն ունեն նաեւ Չահարմահայում, որոնցից առանձին ուշագրութեան արժանի են հետեւեալները. 1. Հատիկ-հատիկ, 2. Նուրին, 3. Թունդիր-թունդիր եւ 4. Տէր-օվանէս: Տեսնենք ամեն մէկն առանձին.

1. Հատիկ-հատիկ: 4—8 երեխաներ գետնի վրայ նստած՝ շրջան են կազմում եւ իրենց ձեռքերը դնում մի տեղ, իրար կշտի՝ ապա երեխաներից մէկն իր ձեռքի ցուցամատը կարգով դպցնում է նրանց ձեռքերին եւ արտասանում.

Հատիկ, հատիկ,
Ուտուլ մատիկ.
Չար խնձորիկ,
Չար փշատիկ.
Նա մէր անի,
Նա կուտ ուտի.
Աւագն ասի.
Պաշիկ անի.
Դուռը բանա,
Դուռ անի:

Ոտանաւորն ում ձեռքի վրայ որ վերջանում է, նա յետ է քաշում իր ձեռքը եւ այսպէս շարունակում է մինչեւ ամենավերջին ձեռքը: Վերջում ում ձեռքը, որ մնում է, նա մէջքի վրայ կռնում է, իսկ միւս երեխաները իրենց ձեռքերը միմեանց վրայ դնելով՝ դարսում են նրա մէջքին: Եթէ երեխայ երեխան իր մէջքի վրայ դարսուած ձեռքերից ամենավերջին ձեռքի ում պատկանելը ճիշդ է ասում, ազատւում է, եթէ ոչ՝ պատժւում է:

2. Նուրին: Նուրին ջրապաշտական շրջանի նշխարներիցն է: Երաշտ ժամանակ երեխաները

մի աւելի երկար շուր Են հագցնում եւ խրտուի-
լակ շինում, ապա շրջելով տները երգում:

Նուրին-նուրին էկէլ է,
Շալէ շաբէք հաքէլ է.
Քօլքէ գօղիք կապէլ է.
Մեր մուրինի փայլ տուէք,
Ուտենք, խմենք, քէֆ անենք.
Անձրէվ, անձրէվ ցած արի,
Բուսցրու ցորէն ու դարի:

Տնեցիները ամանով ջուր են ածում Նու-
րինի գլխին եւ երեսխաններին էլ մի բուռ ցորեն,
ալիւր կամ ձու եւ իւղ են տալիս:

3. Թունդիր-թունդիր: Երկու երե-
խաներ կանգնում են դէմ դիմաց. նրանցից
մէկը, որ կոչւում է թունդրատէր, երկու ձեռ-
քերը բանալով՝ մատների հայրերն իրար է
կպցնում, իբր թէ սանդուխ է կազմում, իսկ
միւս երեսխան իր ցուցամատը դնում է սանդուխի
առաջին աստիճանի՝ երկու ճկոյթների վրայ եւ
ասում.

— Թունդիր, թունդիր, կրակ տուր:

Թունդրատէրը պատասխանում է.

— Վերեւի թառ:

Խօսակիցն իր ցուցամատը բարձրացնում է
սանդուխի երկրորդ աստիճանը, այսինքն միա-
ցեալ մատնեմատների վրայ, ուր նշին է կրկնում
եւ այսպէս մինչեւ ցուցամատների գլուխը, ուր
թունդրատէրն ասում է.

— Կրակը թունդիրն է, կուս կէցի՝ հանէ:

Այնուհետեւ խօսակցութիւնը երկուսի
մէջ տեղի է ունենում հետեւեալ կարգով.

- Գէլ չկայ:
- Օնչինչ չկայ:
- Աղվէս չկայ:
- Օնչինչ չկայ:
- Չաղալ չկայ:
- Օնչինչ չկայ:
- Շեր ու փալանդ չկայ¹:
- Օնչինչ չկայ:

Խօսակիցն սկսում է հաց թխել:

Թունդրատէրն ասում է.

— Ետանի դիր:

Խօսակիցն ետնի է դնում թուղիւրը եւ
ասում.

— Վա՛յ, մաշիկս նի ընդաւ:

¹ Տալիս է վարենի կենդանիների անունները, ինչ-
քան որ յիշում է:

Թունդրատէրը պատասխանում է.

— Կուս կէցի, հանէ:

Խօսակիցն փոսի մէջ է իջնում ձեռքը,
որ մաշիկը դուս բերէ, թունդրատէրը յանկարծ
հաջելու ձայներ է հանում՝ «հա՛ֆ, հա՛ֆ,
հա՛ֆ», որպէս զի խօսակիցն վախենայ:

Հատ անգամ էլ աղջիկ ու տղայ միասին
են խաղում:

4. Տէր-Օվանէս: Հետաքրքրական է
նաեւ Տէր-Օվանէսը. մի խումբ մանուկներ ձեռք
ձեռքի բռնած՝ կազմում են կիսաշրջան, որի
երկու ծայրերին կանգնողները նշանակում են
մեծաւորներ՝ «մէրեր»: Ապա երկու «մէրերի»
մէջ տեղի է ունենում հետեւեալ խօսակ-
ցութիւնը.

— Տէր-Օվանէս:

— Պատրուքուկէս¹:

— Զուռնով էրթամ թէ դափով:

— Դափով:

Դրա վրայ մէրերից մէկը եւ նրա մօտի
ընկերները ձեռքերնին բարձրացնում են, իսկ
միւս մէրը «դափ, դափ, դափ» ասելով՝ իր
ընկերների հետ գնում, անցնում է նրանց ձեռ-
քերի տակից, որի ընթացքում մէրի մօտ կանգ-
նած մանուկի ձեռքերը խաչաձեւում են: Այնու-
հետեւ երկու մէրերը միմեանց հետ խօսում են
այսպէս:

— Յաճկա լուս, օր տղա իս բերի:

— Յաճկի լուսով ապրես, բարով կապես
կարմիր:

Ապա նորից է շարունակում խաղը, մինչեւ
որ բոլոր մանուկները մէջք մէջքի խաչաձեւ
կապուած մի շարք են կազմում, որով երկու
մէրերը դէմդիմաց են գալիս: Դրանից յետոյ
երկու մէրերի մէջ տեղի է ունենում հետեւեալ
խօսակցութիւնը.

— Արի էրթանք դազի:

— Չվան չուենմ:

— Չվանդ կուտամ:

— Հաց չուենմ:

— Հացդ կուտամ:

— Ղաթըն չուենմ:

— Ղաթըն կուտամ:

¹ Գիւղի ծերունիների ասելով՝ Նոր-Զուղայի Ս.
Ամենափրկչեան վանքի մօտ ապրել է Զահարմահայցի մի
քահանայ Տէր-Օվանէս անունով, որն իր շրջապատի մէջ
ունեցել է մեծ ազդեցութիւն, որով ժողովուրդը նրան
կոչել է պատրուքուկէս, այսինքն պատրիարքի կէս ազդե-
ցութիւն ունեցող:

- Զուր չունեմ:
- Զուրն ածա՛ չանախդ:
- Զվանս կառճ է:
- Բաշէ յինչուդ օր յերգնայ:

Վերջին խօսքի վրայ երկու կողմից սկսում են քաշել եւ իւրաքանչիւր կողմն աշխատում է միւս կողմը դէպի իրեն քաշել: Ո՛ւմ ձեռքը, որ պոկւում է հանգոյցից, նրա աչքերը կապում են եւ ծծում, մինչեւ որ նա բռնում է մէկին եւ ազատում:

Բացի յիշեալ խաղերից, մանուկներն ունեն նաեւ մի քանի երգեր: Այսպէս՝ աղջիկներն արեւածագին ասում են.

Յարէ՛վ, յարէ՛վ, դուս արի,
Հէրն ու մէրդ էկէլ էն.
Թուր ու թփանք բերէլ էն,
Գօմշի վօղը կտարէլ էն.
Խմորը քացախէլ է,
Թունդիրը խշակէլ է,
Էրէիէն էլ լացէլ է:

կամ՝

Լուսացաւ, լուսացաւ,
Լուսն ի բարին,
Սէղան տարան,
Սուրբ նազարին.
Ղուրբան իմ ախպօր պազարին:

Չահարմահալի աղջիկը պարզ գոյներով պատկերացնում է իր դրուժիւնը.

Ես ախիդ եմ,
Շատ զանազան եմ,
Կը նշանվեմ՝
Սուլթան ու խան եմ.
Կը պսակվեմ՝
Քօռ տրիժան եմ:

Մանչ ու աղջիկ մանուկները միմեանց ասում են.

Գէտի ջուրը լամ տալէն,
Էրկու խնձոր ծապ տալէն.
Կարմիր կօվը մնացու,
Կանանչ խառէն քիսացու.
Ես քու նանին հարսնացու,
Դու իմ նանին փեսացու:

կամ՝

Արի էյթանք մէյ քուչէն,
Տակդ գցենք խալիչէն,
Թափ տանք ծառի ալուչէն:

11. Հէքեաթներ:

Չահարմահալի ժողովրդական գրականու-
թեան մէջ ուշագրաւ տեղ են բռնում նաեւ
հէքեաթները, որոնք կազմուել են որոշ ժամա-

նակաշրջաններում եւ իրենց հիւսւածքով ըն-
դարձակ տեղ են գրաւում գեղական արտա-
դրութիւնների մէջ: Բայց նախ քան նրանց մասին
խօսելը, ծանօթանանք հէքեաթների կազմուածքի
եւ տեսակների հետ:

Հէքեաթները մեծ մասամբ մտացածին,
առասպելական հերոսների, թագաւորների, իշ-
խանների, դիւցազնների, ափա-հանների, վիշապ-
ների, դեւերի, հուրի-փերիների եւ վերջապէս
կենդանիների եւ թռչունների շուրջ՝ ֆան-
տաստիկական պատկերներով հիւսուած ժողո-
վրդական զրոյցներ են, որոնց ստեղծած աշ-
խարհը իրական կեանքի հետ շատ քիչ յարաբե-
րութիւն ունի: Նրանք իրենց ծագումով ու
բովանդակութեամբ շատ հին են, որովհետեւ
նախ՝ առաջ են եկել դիցաբանութիւնից եւ
երկրորդ՝ մեծամասնութեամբ պարունակում են
իրենց մէջ խորին հնութեան հետքեր եւ յի-
շեցնում մեզ նախնական ժամանակները, երբ
մարդիկ իրեւ թոյլ եւ խաւար արարածներ
էին: Հասկանալով իրենց շրջապատի երեւոյթներն
ու պատահարները, դողում ու ահածում էին եւ
նրանց գերբնական, աստուածային կերպարանք
տալիս: Այդ պատճառաւ էլ հէքեաթներն իրենց
բովանդակութեամբ բազմազան են: Յաճախ
մենք հանդիպում ենք դիւցաբանական հէքեաթ-
ների, որոնք իրենց մէջ կրում են առասպելական
տարրեր, այսպէս են այն հէքեաթները, որոնց
մէջ գործող անձերը վիթխարի ու յաղթան-
գամ հսկաներ եւ դիւցազններ են, որոնք պա-
տերազմում են ահռելի օձերի, վիշապների,
դեւերի, ոգիների եւ խաւարի դէմ, յաղթում
նրանց եւ հասնում իրենց նպատակին, կամ
գործող անձեր հանդիսանում են բնութեան
երեւոյթները, օր. ամպ, կայծակ, քամի, լուսին,
արիքակ եւ այլն: Կան մի շարք հէքեաթներ
եւս, ուր իրեւ գործող անձեր, հերոսներ դուրս
են գալիս կենդանիներն ու թռչունները եւ
մարդկանց նման խօսում են, գործում, որոնք
ունեն իրենց ինքնուրոյն հայեացքները, դատո-
ղութիւնները, սովորութիւնները, նիստ ու կացը,
նոյնիսկ իրենց ժողովները (օր. Մկնբի ժողովը),
թագաւորը, թագուհին, բանակը, զօրապետները,
թիկնապահները եւ այլն: Ընդհանրապէս այսպիսի
հէքեաթների գլխաւոր հերոսները կազմում են
աղէկսը, գայլն ու արջը, աղէկսը՝ խորամանկ,
ճարպիկ, խաբբայ, չարասիրտ եւ անհաւա-
տարիմ, գայլը՝ ագահ, շատակեր, անբարեխիղճ
եւ տխմար, իսկ արջը՝ հզօր: Բացի սրանցից
հերոս-կենդանիներ են նաեւ առիւծը, շուշը՝

Որն ասեմ, որն ասեմ,
Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Բա չե՞ս գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Ծառը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում,
տերեւը վեր է տալիս: Մէ է՞ծ գալիս է ծառի տակը
յարձէլու, տէհում է ծառը տերեւը յիստադ վեր
է տվի, հարցնում է ծառիցը.

— Այ ծառ, տերեւդ յո՞ւր ես վեր տվի:
Ծառն ասում է.

Որն ասեմ, որն ասեմ,
Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Տէրեւ վեր տվան ծառիկն ասեմ,
Բա չե՞ս գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Էծը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում, պողը
կօտրում է: Ինդստէն էրթում է գէղը, օր ջուր
խմի, գէղը տէհում է. իծու պողը կօտրուել է,
հարցնում է.

— Այ է՞ծ, պողդ յո՞ւր է կօտրվի:
Իծն ասում է.

Որն ասեմ, որն ասեմ,
Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Տէրեւ վեր տվան ծառիկն ասեմ,
Պող կօտրվան իծիկն ասեմ,
Բա չե՞ս գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Գէղը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում, յա-
րուն է քանդում: Մէ ախիգ դալիս է գէղիցը
ջուր լցնի, տէհում է գէղն յարուն է քանդի,
հարցնում է.

— Այ գէղ, յո՞ւր ես յարուն քանդի:
Գէղն ասում է:

Որն ասեմ, որն ասեմ,
Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Տէրեւ վեր տվան ծառիկն ասեմ,
Պող կօտրվան իծիկն ասեմ,
Յարուն քանդան գէղիկն ասեմ,
Բա չե՞ս գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Ախիգը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում,
կուժը կաշում է հուսիցը ու տուն է գալիս: Պա-
ռա նանն օր ջահրա մանէլիս է ըլնում, հար-
ցնում է.

— Այ ախիգ, կուժդ յո՞ւր է կպի հուսիցդ:

Ախիգն ասում է.
Որն ասեմ, որն ասեմ,

Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Տէրեւ վեր տվան ծառիկն ասեմ,
Պող կօտրվան իծիկն ասեմ,
Յարուն քանդան գէղիկն ասեմ,
կուժ հուս կպան ախիգն ասեմ,
Բա չե՞ս գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Պառաւը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում,
մանիջը կաշում է ձէռիցը: Էս պառաւը էրթում է
ժամ: Ժամիջըրը տէհում է ու հարցնում է.

— Այ պառաւ, մանիջդ յո՞ւր է կպի ձէռիցդ:
Պառաւն ասում է.

Որն ասեմ, որն ասեմ,
Մօխրակատար մկիկն ասեմ,
Յաճկը փուք ընդան ճըտիկն ասեմ,
Տէրեւ վեր տվան ծառիկն ասեմ,
Պող կօտրվան իծիկն ասեմ,
Յարուն քանդան գէղիկն ասեմ,
կուժ հուս կպան ախիգն ասեմ,
Մանիջը կպան ձէռիկն ասեմ,
Բա չե՞ք գիտի,
Մկան ու պստիկը սատկել է:

Ժամիջըրը Ֆիքր է անում, Ֆիքր է անում,
յիրար է կաշում:

Ասածուց յիրեք խնձօր վեր ընդաւ, մէգն
ասողին, մէղը լսողին, մէգն էլ յանգաջ դնողին.

Բ.

ՊԱՌԱՆԻՆ ՈՒ ԷԺԸ

Մէ պառաւ է ըլնում, մէ է՞ծ է ունէնում:
Մէդ օր պառաւն էտ է՞ծը կլթում է ու կաթիլ
գնում է սալի տակը ու ինքը էրթում է ժամ,
ինչուր ետ է գալիս, մէ աղվէս է գալիս ու
կաթն ուտում է: Պառաւը ջգրվում է ու կաշում
է աղվէի պոչիցն ու ասում է.

— Աղվէս ախպեր, կաթս տուր:

Աղվէսը էրթում է իծու մօտ ու ասում է.

Է՞ծ ախպեր, ինձի մէ քիչ կաթ տուր,

կաթը տանեմ տամ պառվին,

Պառաւը պոչս վիլ անի,

Էրթամ չարուխ-մարուխ կռձէլու:

Է՞ծն ասում է.

— Հալա մէ քիչ տերեւ տուր, ուտեմ:

Աղվէսն էրթում է ծառի մօտ ու ասում է.

Այ ծառ, ինձի մէ քիչ տերեւ տուր,

Տէրեւ տանեմ տամ իծուն,

Է՞ծն ինձի կաթ տայ,

կաթը տանեմ տամ պառվին,

Պառաւը պոչս վիլ անի,

Էրթամ չարուխ-մարուխ կռձէլու:

Ծառան ասում է.

— Հալա մէ քիչ ջուր տուր, խմեմ:

Աղվէսն էրթում է ախպրի մօտն ու ասում է.

Այ ախպուր, ինձի մէ քիչ ջուր տուր,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն,
Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Ախպուրն ասում է.

— Հալա ախպրներուն ասա՛, գան դօլըս
խաղան:

Աղվէսն էրթում է ախպրներուն քով ու ասում է.

Այ ախպրներ, արեք ախպրի դօլըր խաղցէք,
Ախպուրն ինձի ջուր տայ,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն,
Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Ախպրներն ասում են.

— Հալա օսկերիջին ասա՛, մէղի մատնի տայ,
Աղվէսն էրթում է օսկերիջի մօտն ու ասում է.

Այ օսկերիջ, ինձի մէ գանա մատնի տուր,
Մատնին տանեմ տամ ախպրներուն,
Ախպրներն էրթան ախպրի դօլըր խաղան,
Ախպուրն ինձի ջուր տայ,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն,
Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Օսկերիջն ասում է.

— Հալա ինձի մէ ձու տուր:

Աղվէսն էրթում է հաւի մօտն ու ասում է.

Այ հաւ, ինձի մէ ձու տուր,
Ձուն տանեմ տամ օսկերիջին,
Օսկերիջն ինձի մատնի տայ,
Մատնին տանեմ տամ ախպրներուն,
Ախպրներն էրթան ախպրի դօլըր խաղան,
Ախպուրն ինձի ջուր տայ,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն:

Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Հաւն ասում է.

— Հալա կուտ տուր օր ուտեմ:

Աղվէսն էրթում է դմբի մօտն ու ասում է.

Այ դումբ, ինձի կուտ տուր,
կուտը տանեմ տամ հաւին,
Հաւն ինձի մէ ձու տայ,
Ձուն տանեմ տամ օսկերիջին,
Օսկերիջն ինձի մատնի տայ,
Մատնին տանեմ տամ ախպրներուն,
Ախպրներն էրթան ախպրի դօլըր խաղան,
Ախպուրն ինձի ջուր տայ,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն,
Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Դումբն ասում է.

— Հալա ինձի մէ քիչ կու տուր:

Աղվէսն էրթում է դօմէի մօտն ու ասում է.

Այ դօմէ, ինձի մէ քիչ կու տուր,
կուն տանեմ տամ դմբին,
Դումբն ինձի կուտ տայ,
կուտը տանեմ տամ հաւին,
Հաւն ինձի մէ ձու տայ,
Ձուն տանեմ տամ օսկերիջին,
Օսկերիջն ինձի մատնի տայ,
Մատնին տանեմ տամ ախպրներուն,
Ախպրներն էրթան ախպրի դօլըր խաղան,
Ախպուրն ինձի ջուր տայ,
ջուրը տանեմ տամ ծառին,
Ծառն ինձի տէրեւ տայ,
Տէրեւը տանեմ տամ իծուն,
Իծն ինձի կաթ տայ,
կաթը տանեմ տամ պառվին,
Պառաւը պոչս վիւ անի,
Էրթամ չարութիւն մարութիւ կոծելու:

Գօմէն ասում է.

— Հալա ինձի դամիշ տուր ուտեմ:

Աղվէսն էրթում է շամբը, մէ փօշտա դամիշ
է բաղրում ու բերում է տալիս է գօմէին, յէնչաղը

Գօմէն կու է տալիս,
կուն տալիս է դմբին,
Դումբը կուտ է տալիս,
կուտը տալիս է հաւին,
Հաւը ձու է տալիս,
Ձուն տալիս է օսկերիջին,
Օսկերիջն մատնի է տալիս,

Մատենին տալիս է ախպէրներուն,
Ախպէրները էրթում են ախպրի դօլըը խաղիս են,
Ախպրըը ջուր է տալիս,
Ջուրը տալիս է ծառին,
Ծառը տէրեւ է տալիս,
Տէրեւը տալիս է իծուն,
Իծը կաթ է տալիս,
Կաթը տալիս է պառվին,
Պառաւը պոչը վիւ է անում,
Էրթում է չարուխ-մարուխ կռծելու:

Աստուծոյ յիրեք խնձոր վեր ընդաւ. մէզն
ասողին, մէզը լսողին, մէզն էլ յանգաջ գնողին:

Գ.

ԲՈՒԹՈՒԿԷՍ

Մէ մարթ է ընում, մէ կնիգ է ունենում:
Մէզ որ կնիգը մարթուն ասում է.

— Այ մարթ, գնա քաղաք, մէ հալիմ գրիք
առ, բի:

Մարթն ասում է. հալա մէ թիքայ հաց
տուր. կնիգն ասում է.

— Լաւ է, գնա, հիմի եղ գուքառ:

Մարթու ծարը կտրվում է, էրթում է քա-
ղաք, հալիմգրիք առնում է ու բերում է տուն:
Կնիգն ասում է.

— Այ մարթ, որչանք ձավար կըտանի:

Մարթն ասում է.

— Չեմ գիտի:

Կնիգը յուշունց է տալիս մարթուն եւ յեղ է
ղրկում՝ տիրոջն մօտ, որ յիմանայ, տէսնի որչանք
ձավար կը տանի: Մարթը յեղ է էրթում ու հարց-
նում է կճուճ ծախողին: Կճուճ ծախողն ասում է.

— Բուռուկէս:

Մարթը ճամփին «Բուռուկէս, բուռուկէս»
ասելէն գալիս է, որ մօտէն չընկնի: Ճամփին դու-
շար է ընում մէ մարթու, որ ցանք է անում: Ցանք-
վօրը հէնց յիմանում է, որ էտ իրա ցանքի հմար
է ասում, բնա է անում էտուր ծէծէլը, թէ յո՛ւր
ես ասում բուռուկէս:

Մարթն ասում է.

— Բա ի՞նչ ասեմ:

Ցանքվօրն ասում է.

— Ասա. մէզը հըզար անի:

— Մարթը «մէզը հըզար անի, մէզը հըզար
անի» ասելէն գալիս է, հասնում է մէ քանի հօքու,
որ մէ մեռել են տանում թաղելու:

Էտ մարթիքը հէնց յիմանում են, որ էտ
իրանց մեռի հմար է ասում մէզը հըզար անի, բնա
են անում էտուր ծէծէլը, թէ յո՛ւր ես ասում մէզը
հըզար անի:

Մարթն ասում է.

— Բա ի՞նչ ասեմ:

Մարթիկն ասում են.

— Ասա. էս մէզն ընի, էլ չընի:

Մարթը «էս մէզն ընի, էլ չընի, էս մէզն
ընի, էլ չընի» ասելէն գալիս է, հասնում է մէ
հաշնքի: Հաշնքի մակարները հէնց յիմանում են,
որ իրանց հաշնքի հմար է ասում՝ բնա են անում
ծէծէլը ու ասում են.

— Ասա. յամիշա եղ ձեր բանն ընի:

Մարթը «յամիշա եղ ձեր բանն ընի, յա-
միշա եղ ձեր բանն ընի» ասելէն գալիս է, հաս-
նում է մի քանի հօքու, որ ախպ են դուս քցում:
Մարթիքը հէնց յիմանում են, որ իրանց ախպ դուս
քցելու հմար է ասում՝ բնա են անում էղ խնդ
մարթուն ծէծէլը, թէ դու յո՛ւր ես ասում յամիշա
եղ ձեր բանն ընի:

Մարթն ասում է.

— Բա ի՞նչ ասեմ:

Մարթիքն ասում են.

— Էլ ծնչինչ մի ասի, կուսէ կուս գնա:

Մարթը կուսէ կուս գալիս է, հասնում է
դաքավօրի ջօրէքուն, որ չինի են բառցած տանում:
Ջօրիքը տէհում են թէ չէ՝ խռտնում են ու բէ-
նէրը տալիս գէղին ու ջարթու փշուր են անում:
Դաքավօրի մարթիքը բռնում են էտ մարթուն ու
տանում են, զընդընում: Չընդընի մէջ էտ մարթը
բնա է անում իրան, իրան խօսալը.

Ասի. բուռուկէս, ծէծէլիցին,

Ասի. մէզը հըզար անի, ծէծէլիցին,

Ասի. էս մէզն ընի, էլ չընի, ծէծէլիցին,

Ասի. յամիշա եղ ձեր բանն ընի, ծէծէլիցին,
կուսէ կուս էկայ, ծէծէլիցին:

Յեփօր դաքավօրի մարթիքը էս բանը լսում
են, էրթում են դաքավօրին թարիֆ են անում:
Դաքավօրը հրամայում է, որ եղ գիժ մարթուն
գէն անեն: Դաքավօրի մարթիքը գէն են անում
էտուր ասելով.

— Կուսէ կուս մի էրթայ, գլուխդ շախկ պա-
հէ ու գնա:

Մարթը դունչը ցցած գալիս է, հասնում է
իրանց տան շէմքին. հէնց իտէնց ուղում է նի
էրթայ տուն, գլուխը գիր է անում բալավարին:
Ճվում է կնգան ու ասում է.

— Այ կնիգ, զաղմէն տէհում, իզա բալա-
վարը քանդեմ, նի գամ:

Կնիգն ասում է.

— Դէ կուս կէցի ու նի արի,

Մարթն ասում է.

— Չիւնի, դաքավօրը զաղաղան է արի:

Կնիգը զաղմէն տալիս է մարթուն. մարթն
ես ասում բալավարը քանդում է, որ նի գա, տէ-
հում է վախիլ մէ բօռ է դուս գալիս ու նստում է
կնգայ ճակտին. մարթը զաղմով տալի է բօռին, որ
սատկի, կաչում է կնգայ ճակտին ու բօռի տեղ
կնիգն է մեռնում:

Աստուծոյ յիրեք խնձոր վեր ընդաւ. մէզն
ասողին, մէզը լսողին, մէզն էլ յանգաջ գնողին:
(Շարաւախիկի)